

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 274

ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ ЗДОБУТКИ І СУЧАСНІСТЬ

Запорожець В.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті детально аналізується історичний поступ протестантизму і сучасний стан його основних течій на території України. Головна увага приділена історичним здобуткам протестантизму, трудовій етиці, ідеї протестантизму та його впливу на соціально-політичну та релігійну складову життя суспільства. Доводиться, що особливість сучасного українського протестантизму полягає у відображенні національно визначених рис. Протестантське середовище активно використовує національні обрядові традиції під час молитовних зібрань, релігійних свят, спостерігається відновлення української мови у проповідництві та общинному житті. Протестантизм дедалі частіше розглядається як невіддільна складова релігійної історії українського народу.

Ключові слова: протестантизм, релігія, церква, лютеранство, п'ятидесятники.

Постановка проблеми. Сьогодні протестантизм – потужний багатогранний рух зі значним досвідом і напрацюваннями, який має, що запропонувати досі дещо нерозбірливим у питаннях релігії українцям і має перспективи подальшого зростання і, відповідно, трансформації української «релігійної карти». Кількісні зміни в протестантизмі відбивають загальну тенденцію збільшення віруючих в Україні. А своїм соціально-демографічним обличчям протестантизм віддзеркалює портрет середньостатистичного громадянина України.

Отож, цифри, що відображають, переважно, формальний бік церковного життя, не завжди адекватно змальовують реальний стан речей. Пророкування ж протестантського «буму» в Україні виглядає, скоріш, спробою залякати пересічного українця перспективою нової релігійної напруги.

Аналіз публікацій та досліджень. Наразі у вітчизняній релігієзнавчій науці присутні дослідження, які присвячені загальному осмисленню протестантизму як феномену, так і встановищу даної гілки християнства на теренах України. Серед них можемо виділити такі як С. Дубинки [4], М. Заковича [1], Ю. Калініна та Є. Харьковченко [2], В. Лубського [3]. Також треба відзначити, що існує низка зарубіжних розвідок, в яких аналізується стан та проблеми протестантизму у країнах Європи, зокрема в Україні [5] [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що хоча є певна кількість ґрунтовних наукових досліджень, присвячених аналізу протестантизму в Україні, однак наразі відсутні студії, які стосуються переосмислення історії появи та сучасному стану основних течій протестантизму в Україні.

Метою даної статті є висвітлення та аналіз історичного поступу протестантизму в Україні та сучасний стан основних його течій на теренах нашої Вітчизни.

Виклад основного матеріалу. Історична доля протестантизму в Україні, цілком природно, доволі відмінна. І навіть не тому, що за свою майже п'ятисотлітню присутність в Україні ця конфесія лише в останнє десятиріччя отримала

реальну правову перспективу своєї реалізації. Можна підкреслити – не на папері, а на практиці, що, як відомо, далеко не одне і те ж. Наше питання стосується того, яким є протестантизм в Україні. Чи відповідає він своїм обличчям тому європейському протестантизмові, який пробудив Старий світ, чи тому американському, що прилучився до створення нової могутньої держави.

У сучасних умовах протестантизм в Україні є найдинамічнішою конфесією. Неабияку роль у зміцненні позицій сучасного протестантизму відіграє наявність сталих джерел поповнення їхніх лав. Це, по-перше, сімейне виховання у родинах, які розглядаються як «домашні церкви» (третина послідовників баптизму – молодь до 30 років); по-друге, поступове зростання пропагандистської та місіонерської активності. За період незалежності протестантські організації створили 95% усіх зареєстрованих в Україні релігійних місій. За статистикою адвентистів, тільки у середині 90-х років ХХ ст. у період проведення у київському Палаці спорту євангельської програми всесвітнього відомого проповідника з Австралії Джона Картера прийняли водне хрещення й поповнили громади АСД 3,5 тис. нових членів. По-третє, протестанти складають лише 2,2% населення країни, усі члени їх організацій – активні, «реальні», чи справжні віруючі, тоді як серед православних переважає тип пасивного «масового віруючого». Підрахунок кількості протестантів важкий тим, що не всі протестантські церкви та групи офіційно зареєстровані та ведуть докладну статистику членів. Водночас, станом на 2013 в Україні налічується 10 613 протестантських церков, що становить 28,7% від усіх релігійних об'єднань України.

Протестантизм в Україні не являє собою єдине ціле, але розділений на кілька конфесій та безліч деномінацій. Тим не менше, існують декілька організацій координуючих протестантські церкви: Рада Євангельських Протестантських Церков України, Український євангелічний альянс, також протестанти беруть активну участь у Всеукраїнській раді церков та релігійних організацій та Українському біблійному товаристві [4, с. 76-78].

Виокремимо послідовно сучасний стан протестантизму в Україні та його течії.

Англікани. В Україні існує дві парафії пов'язані з Англіканським співтовариством. Церква Христа в Києві утворена в 1999 році для англомовних віруючих, що належать до єпископальної традиції. До складу приходу входять громадяни США, Великої Британії, України та інших країн. Збирається Церква Христа в лютеранській Кірсі Святої Катерини. Також існує англіканська община в Одесі. Обидві церкви входять в Діоцез Європи Церкви Англії.

Лютерани. В Україні існує три лютеранських об'єднання. Німецька євангелічно-лютеранська церква України входить в Союз євангелічно-лютеранських церков, який об'єднує лютеран на території колишнього СРСР (крім країн Балтії) та входить в склад Всесвітньої лютеранської федерації. Партнером Німецької євангелічно-лютеранської церкви України є Євангелічно-лютеранська церква Баварії, що входить до складу Євангелічної церкви Німеччини. Німецька євангелічно-лютеранська церква України є об'єднанням громад німецької традиції. Зазвичай, громади користуються Григоріанським календарем та використовують в літургії німецьку мову.

Кафедра єпископа розташована в Соборі святого Павла в Одесі. Правлячий єпископ – Уланд Шпалінгер. Також громади Німецької євангелічно-лютеранської церкви України знаходяться в Києві, Харкові, Дніпропетровську та інших великих містах України. В с. Петродолинське Одеської області діє Біблійна школа.

Українська лютеранська церква веде свою історію від Української євангельської церкви Аугсбурзького віросповідання, що діяла на території Західної України в 1930-х роках. Відродження церкви почав пастор українського походження, який служив в Вісконсинському євангелічно-лютеранському синоді (США), Ярослав Шепелявець, спільно з іншими місіонерами свого синоду. Він же став першим єпископом УЛЦ. Нинішній єпископ В'ячеслав Горпинчук, як і всі службовці в громадах священнослужителі, є громадянином України [3, с. 209-213].

УЛЦ дотримується суворого конфесійного лютеранства, не визнає ліберального богослов'я та жіночої ординації в сан пастора. В основі богослужіння УЛЦ лежить реформована літургія Іоанна Златоуста, яка служиться переважно українською мовою. Також церква використовує Юліанський календар. Входить в Конфесійну євангелічно-лютеранську конференцію. На Тернопільщині знаходиться Українська євангельсько-лютеранська семінарія Святої Софії, що навчає священнослужителів для УЛЦ та інших церков, членів Конфесійної євангелічно-лютеранської конференції. Центр церкви у Києві.

Синод євангелічно-лютеранських церков України утворився 1996 року внаслідок розколу Німецької євангелічно-лютеранської церкви України. Суперінтендент Німецької євангелічно-лютеранської церкви України Віктор Грефенштейн та частина лютеранської громади Одеси, покинули церкву в зв'язку з незгодою з її політикою. Також стався розкол в церквах Миколаєва та Ялти. До об'єднання приєдналися лютеранські громади братської традиції, а також

церкви, створені працею місіонерів Лютеранської церкви – Канада. Єпископом синоду є Віктор Грефенштейн. Синод євангелічно-лютеранських церков України об'єднує громади братської (пієтистської) традиції, але синод дотримується конфесійного богослов'я. В Одесі розташована семінарія «Згода», створена для потреб Синоду євангелічно-лютеранських церков України з допомогою Лютеранської церкви Канада.

Крім того, в Україні існують незалежні лютеранські церкви різних традицій.

Пресвітеріани та реформати. Церкви кальвіністського напрямку в Україні представлені кількома союзами реформатської та пресвітеріанської традицій. Найбільшим кальвіністським об'єднанням є Закарпатська реформатська церква, що об'єднує проживаючих на території України угорців-протестантів. З 114 зареєстрованих громад 113 знаходиться на території Закарпатської області, одна громада в Києві. Лише в трьох парафіях богослужіння звершується українською мовою (в Ужгороді, Пирятині та с. Білки), в решті громадах використовується угорська мова. Закарпатська реформатська церква входить у Всесвітнє реформатське співтовариство. Церква визнає жіночу ординацію.

Також в Закарпатській області діє Закарпатська євангелічно-реформатська церква та Християнська Реформатська церква в Мукачеві, пов'язана з Християнської реформатською церквою США.

Українська євангельсько-реформатська церква об'єднує приходи з різною історією. Перші дві громади Української євангельсько-реформатської церкви були створені пастором Филимоном Семенюком, ордінованим ще до Другої світової війни, в Рівному та смт Степань Рівненської області. Також до складу церкви входять дві церкви в Закарпатській області, створені за участю американських місіонерів із змішаних українсько-угорських родин, церкви в Києві, Дніпропетровську та кількох селах Західної України.

Євангелічно-пресвітеріанська церква України набула поширення на Південному Сході України і в Києві. Більшість громад засновані місіонерами з Пресвітеріанської церкви Америки та інших консервативних західних кальвіністських церков, але зараз окормляються українськими пасторами.

Закарпатська євангелічно-реформатська церква, Українська євангельсько-реформатська церква і Євангелічно-пресвітеріанська церква України входять до складу консервативної Європейської конференції реформатських церков, не визнають жіночої ординації та ліберального богослов'я.

В Україні корейською громадою зареєстровано кілька релігійних організацій пресвітеріанського напрямку, але ці церкви, зазвичай, підтримують відносини лише з материнськими церквами в Південній Кореї та піддаються сильному впливу харизматичного руху.

В Одесі існує прихід Вільної пресвітеріанської церкви Шотландії, а в с. Веселинівка Одеської області – громада Євангелічної церкви чеських братів.

В Сімферополі існує церква, що входить до складу Конфедерації православних реформатських церков, руху літургійного відродження серед пострадянських реформатів.

У Києві працює Євангелічно-реформатська семінарія України, створена за участю Пресвітеріанської церкви Америки, Реформатських церков (звільнених) та Об'єднаних реформатських церков Північної Америки. До навчання в семінарії допускаються не лише реформати, а й представники інших християнських конфесій.

Методисти та церкви руху святості. Методизм представлений в Україні Об'єднаною методистською церквою та релігійними організаціями руху святості, які також сповідують Уесліанське богослов'я, але вірять в можливість повного освячення людини. Про існування методистських церков в Україні до 1990-х років нічого не відомо, всі нині існуючі громади були засновані завдяки роботі іноземних та українських місіонерів після розпаду СРСР.

В Україні більшість методистських громад належить до Об'єднаної методистської церкви Євразії, яка є частиною найбільшої в світі Об'єднаної методистської церкви, з центром в США. Громади Об'єднаної методистської церкви діють в Закарпатській, Львівській, Чернівецькій, Полтавській, Харківській, Донецькій, Луганській областях, а також в Автономній республіці Крим та Києві [2, с. 127-134].

У Києві, Вінниці та Одесі діють церкви, що входять в Євразійський регіон Церкви Назарянина. Перша Церква Назарянина зареєстрована в Києві в 1992 році. У Рівному розташована громада Вільної методистської церкви – іншої деномінації руху святості, що базується в США.

Також до методистів можна зарахувати благодійну організацію Армія Порятунку. Армія Порятунку спеціалізується на наданні гуманітарної допомоги нужденним верствам населення. Ієрархія та територіальна структура організації схожа на військову, а її учасники носять уніформу. Територія України входить до складу Українського дивізіону. Командувач дивізіоном – майор Марія Валлермарк. В Україні розташовано 10 корпусів (місцевих релігійних організацій) Армії Порятунку.

Баптисти та меноніти. Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів – найбільше об'єднання протестантських церков не лише в Україні, а й на пострадянському просторі та найбільший баптистський союз Європи. Організаційно сформувався в 1990 році на 21-ому з'їзді євангельських християн-баптистів України з церков, які входили до складу Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів, правонаступником якого стала Євроазіатська федерація спілок євангельських християн-баптистів.

Другим за значимістю в Україні є Міжнародний союз церков євангельських християн-баптистів.

З громад автономних баптистів, що діяли в СРСР, у незалежній Україні було сформовано Братство незалежних церков та місій євангельських християн-баптистів.

Ще одним крупним баптистським об'єднанням є Асоціація місіонерських церков євангельських християн України. Незважаючи на те, що багато хто з тих, що входять в асоціацію церков не ідентифікують себе як баптистські, вони близькі до них у своєму віросповіданні. Велика частина церков асоціації заснована за участі місій, таких як «Світло на сході», «Міжнародне партнерство».

З різних причин ці церкви не увійшли до складу інших об'єднань євангельських християн-баптистів і зволіли організувати окрему асоціацію.

Церква Христа – реставраціоністська конфесія, що з'явилася в Сполучених Штатах Америки на рубежі XVIII–XIX століть. Завданням нового руху було об'єднати представників основних протестантських деномінацій США навколо принципу: «Де Писання каже, говоримо і ми, де Письмо мовчить, мовчимо і ми», який проголосив Томас Кемпбелл. Також як і методистські, вони з'явилися в Україні лише після розпаду СРСР внаслідок діяльності американських місіонерів. В Україні представлені громадами Традиційною церквою Христа, Церквою Христових, Міжнародною церквою Христа та Міжнародних християнських церков [1, с. 76-82].

Традиційні церкви Христа тісно пов'язані з американською деномінацією Церкви Христа (Учні Христа), яка є найбільш інституціоналізованою та ліберальною з усіх деномінацій руху. Зокрема, посаду пастора можуть займати жінки. В Україні Традиційні церкви Христа знаходяться в Києві (три церкви), Харкові, Донецьку, Дніпродзержинську, Миколаєві, Маріуполі, Севастополі, Чернівцях та Тернополі. Як й інші церкви цієї деномінації на території колишнього СРСР, вони не пов'язані інституційно, але утворюють неформальну співдружність [4, с. 142-151].

Церкви Христові більш консервативні, ніж Учні Христа. Їх відмінною особливістю є відмова від використання в поклонінні музичних інструментів. Церкви Христові знаходяться в Києві, Донецьку, Дніпродзержинську, Харкові, Одесі, Кременчуці та Сімферополі. Багато хто з них знаходяться під управлінням американських місіонерів.

Міжнародна церква Христа сформувалася з Бостонського руху, який прагнув до оновлення в Церквах Христа. Лідером руху був Кіп МакКін. Бостонським рухом проголошувалася ідея звернення всієї землі в християнство. Для цього передбачалося активне насадження церков, наявність наставника для кожного з віруючих та жорстка централізована система управління. Центр апологетичних досліджень вважає, що деякі вчення та практики, прийняті в Міжнародній церкві Христа властиві деструктивним культам [3, с. 46-52].

Стараннями американських місіонерів була насаджена міжнародна церква Христа Києва, пізніше були створені церкви в Одесі, Донецьку, Дніпропетровську, Львові та Харкові. У 2002 року в МЦХ стався розкол. Кіп МакКін пішов з посади лідера міжнародної церкви Христа. Після його відходу багато лідерів церкви виступили з критикою існуючої в церкві системи управління та прийнятих в церквах практик. Внаслідок чого міжнародна церква Христа зблизилася з традиційними Церквами Христа та почала з ними діалог, а МакКін з групою прихильників заснував нову деномінацію Міжнародні християнські церкви, до якої увійшли 40 церков у всьому світі, включаючи Київську міжнародну церкву Христа.

П'ятидесятники і харизмати. В Україні п'ятидесятницький рух розпочався на початку 20-их років XX століття, прийшовши трьома незалежними шляхами: через проповідь І. Воронаєва; через волинських реємігрантів і діяльність Г. Шмідта; через румунських п'ятидесятників на

Чернівеччині (див. П'ятидесятництво в Україні). Майже за 90 років, пройшовши через бурхливий розвиток та поширення, репресії, заборони та роз'єднання, п'ятидесятницький рух в незалежній Україні отримав новий імпульс для розвитку. З 90-х років чисельність традиційних п'ятидесятницьких громад та членів зростає в декілька разів. За чисельністю стоять на третьому місці після православ'я та баптизму. З отриманням незалежності України з'явилася можливість створення власних Союзів та об'єднань.

В незалежній Україні існує декілька п'ятидесятницьких об'єднань.

Церква християн віри євангельської (Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської (п'ятидесятників). Об'єднана церква християн віри євангельської. Союз вільних церков християн євангельської віри.

В Україні розвиток харизматичного руху почався з початку 90-х років минулого сторіччя з часу проголошення незалежності країни і встановлення сприятливіших умов для діяльності Церков. Харизматичний рух в Україні набув свого розвитку за рахунок молодіжного середовища п'ятидесятницьких та баптистських Церков, а також хвилі духовного пробудження початку 90-х років. Якщо на 1 січня 1992 року в Україні було зареєстровано 27 харизматичних громад, то на 2005 рік їх нараховується близько 920. Переважна частина з них об'єднана у кілька харизматичних об'єднань, зокрема:

Духовне управління Церков євангельських християн;

Українська Християнська Євангельська Церква;

Духовний центр «Нове покоління» християнських Церков України;

Об'єднання незалежних харизматичних християнських церков України (повного євангелія);

Об'єднана Християнська Євангельська Церква Живого Бога;

Об'єднання Євангельських Церков України;

Духовний центр «Відродження».

Отже, особливість сучасного українського протестантизму – полягає у відображенні національно визначених рис. Протестантське середовище активно використовує національні обрядові традиції під час молитовних зібрань, релігійних свят, спостерігається відновлення української мови у проповідництві та обцинному житті. Протестантизм дедалі частіше розглядається як невіддільна складова релігійної історії українського народу.

Сучасний протестантизм відкрито прагне розширити сфери участі у релігійному житті України, а також в окремих галузях суспільного

життя, розглядаючи це як своєрідну компенсацію за свій багаторічний вимушений «простій». Йдеться й про усвідомлену тенденцію щодо зміцнення позицій конфесії в країні, піднесення рівня релігійної пропаганди, професійної теологічної освіти віруючих. Зауважимо, що для самих віруючих власне релігійна практика є складовою суспільної: вона також спрямована на посилення ролі протестантизму у суспільстві. Відзначено багато у чому пояснює сплеск активності сучасного протестантизму, що впадає у вічі навіть у порівнянні з аналогічною діяльністю інших християнських течій, котрі мають для цього в Україні більші можливості та історичні передумови.

Однак, говорити про зміни самої релігійної ситуації в Україні у зв'язку із зазначеними процесами, мабуть, передчасно. Протестантизм і об'єктивно (через тривалий історичний конфлікт з істеблшментом), і суб'єктивно (віддаленістю від державно-політичних сфер буття) займає в Україні очікувальну позицію, свідомо уникаючи кардинальних змін у своїх структурах, у стосунках з іншими релігіями і суспільством загалом. Більшість протестантських течій прагне дотримуватися розумного балансування між старим і новим, світським і релігійним у внутрішньому житті. Проблеми останнього залишаються головними на тлі всіх зовнішніх найсміливіших кроків церковного керівництва.

Висновки. Незважаючи на історію в Україні, протестантизм, по суті, тільки тепер, отримує сприятливі можливості для розвитку. Йдеться про поступову, хоч і надзвичайно ускладнену багатьма факторами, еволюцію самої України у напрямі економічної, політичної та духовної свободи. Перебуваючи в умовах змушеного «виведення» з багатьох сфер буття, протестантизм, натомість, накопичив чималий досвід адаптації до чудородної економічної – феодальної та напівфеодальної – системи, відкритої чи прихованої ідеологічної опозиції. Сьогодні це допомагає конфесії «переходити» у нові суспільні й духовні реалії без особливого драматизму, внутрішніх розколів, спалаху міжконфесійних непорозумінь у своєму середовищі. Цей внутрішній потенціал дає змогу більшості протестантських течій розвиватися, так би мовити, за висхідною. Однак, як засвідчує історичний досвід, поява нових, оптимістичних можливостей зумовлює іноді й зворотну – призупинення росту, зниження активності, втрату важливих якостей у розвитку не тільки релігії, а й багатьох інших суспільних інститутів. Отже, як позначатимуться зміни, що їх переживає сьогодні Україна, на подальшій еволюції протестантизму – покаже майбутнє.

Список літератури:

1. Закович М.М. Релігієзнавство / М.М. Закович. – К. Вища школа, 2000. – 493 с.
2. Калінін Ю.А. Релігієзнавство: підручник / Ю.А. Калінін, С.А. Харьковченко. – 6-те вид. – К.: Наукова думка, 2002. – 352 с.
3. Лубський В., Теремко В., Лубська М.В. Релігієзнавство / За ред. В.І. Лубського. Підручник. – К.: Академія, 2000. – 264 с.
4. Релігієзнавство. Навчальний посібник. За ред. С. Дубинка. – К.: Юрінком-інтер, 2001. – С. 138.
5. Kashirin A. Protestant minorities in the Soviet Ukraine, 1945-1991 / Електронний ресурс / Режим доступу: file:///C:/Users/3/Downloads/Kashirin_Alexander_phd2010sp.pdf
6. Westerlund R. The History of the Baptist Evangelical Church in Ukraine / Електронний ресурс. – Режим доступу http://www.convergenorthcentral.org/files/mnia/the_history_of_the_baptist_evangelical_church_in_ukraine.pdf

Запорожец В.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАИНЕ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ДОСТИЖЕНИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Аннотация

В статье подробно анализируется историческое развитие протестантизма и современное состояние его основных течений на территории Украины. Главное внимание уделено историческим достижениям протестантизма, трудовой этике, идеи протестантизма и его влияния на социально-политическую и религиозную составляющую жизни общества. Доказывается, что особенность современного украинского протестантизма заключается в отображении национально определенных черт. Протестантская среда активно использует национальные обрядовые традиции во время молитвенных собраний, религиозных праздников, наблюдается восстановление украинского языка в проповедничестве и общинной жизни. Протестантизм все чаще рассматривается как неотъемлемая составляющая религиозной истории украинского народа.

Ключевые слова: протестантизм, религия, церковь, лютеранство, пятидесятники.

Zaporozhets V.A.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROTESTANTISM IN UKRAINE: HISTORICAL ACHIEVEMENTS AND MODERNITY

Summary

The article analyzes in detail the historical development of Protestantism and the current state of its main trends in Ukraine. The main attention is given to the historical developments of Protestantism, the work ethic, the ideas of Protestantism and its impact on the socio-political and religious life of the community component. It is proved that a feature of the modern Ukrainian Protestantism is to display specific national features. Protestant environment makes extensive use of national ceremonial traditions during prayer meetings, religious holidays, there is the restoration of the Ukrainian language in preaching, and community life. Protestantism is increasingly seen as an integral part of the religious history of the Ukrainian people.

Keywords: Protestantism, religion, church, Lutheranism, Pentecostals.